

Από τη «διάχυση» των λειτουργιών στην
«ανασύνθεση» του ρόλου:

Η μελλοντική θέση των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών στην Εκπαιδευτική και
Ερευνητική διαδικασία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες, όπως και όλα, σχεδόν, τα είδη της «παραδοσιακής» βιβλιοθήκης, διέρχονται σήμερα ένα στάδιο ραγδαίας μετεξέλιξης με απροσδιόριστη διάρκεια και ασαφή προοπτική. Πιο έντονα, σε σχέση με άλλες κατηγορίες βιβλιοθηκών, οι διαφαινόμενες εξελίξεις στη λειτουργική θέση των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών χαρακτηρίζονται από μια ιδιότυπη αντίφαση: τη «διάλυση» της «διακριτής» οντότητας της βιβλιοθήκης και τη «διάχυση» των λειτουργιών που τη συνθέτουν σε όλη την έκταση των ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων με την παράλληλη πρόσληψη νέων λειτουργιών και ευθυνών που φαίνεται να οδηγούν στη σύνθεση ενός νέου, διευρυμένου και ουσιαστικότερου ρόλου για μια λειτουργικά αποκεντρωμένη, αλλά λογικώς ενιαία βιβλιοθήκη – χώρο πληροφόρησης.

Η ανακοίνωση αυτή επιδιώκει να ιχνηλατήσει τη διαφαινόμενη αυτή πορεία από τη «διάχυση» των λειτουργιών στη διεύρυνση του έργου και τη «σύνθεση» ενός νέου ρόλου για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Πιο συγκεκριμένα επιχειρεί να εντοπίσει τα τεχνολογικά και λειτουργικά αίτια που προκαλούν και προσδιορίζουν αυτή την εξέλιξη, να υποδείξει τις νέες λειτουργίες που φαίνεται να ενσωματώνονται στο «παραδοσιακό» έργο των βιβλιοθηκών αυτών και, τέλος, να επισημάνει τα στοιχεία εκείνα που προσδιορίζουν την ποιοτική μεταβολή της λειτουργικής θέσης των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών και δια-

φοροποιούν τον τρόπο και τη μορφή ενσωμάτωσής τους στο ακαδημαϊκό περιβάλλον.

Prof. Dr. G. D. Bokos

IONIAN UNIVERSITY

From the "Diffusion" of functions to the "Recomposition" of the role:
The future position of the Academic Libraries in the Context of
Educational and Research Activities

ABSTRACT

Academic libraries, like any other kind of "traditional" libraries are going currently through a period of rapid and radical changes. However, unlike other types of information services, the emerging changes in the functional position of the academic libraries are characterized by a peculiar contradiction. On the one hand there is a gradual disintegration of the traditional entity of the "library-institution" and a "diffusion" and merging of its functions with most of the other academic activities. On the other hand several new functions and responsibilities can now be considered as part of the library work. These new functions lead to the development of a new and expanded role for the library.

This paper attempts to trace the process leading from the "diffusion" of the library's functions to the development of a new role for this type of institutions. More specifically, the paper attempts to identify the technological and functional causes of this evolution, and to indicate the new functions that seem to become gradually part of the traditional library work. It attempts also to identify the functional elements that define the quality change of the functional position of the Academic Libraries and differentiate the form and the way of their incorporation in the academic environment.

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γ Δ. ΜΠΩΚΟΣ

Αναπληρωτής καθηγητής του Ιονίου Πανεπιστημίου και πρώην αναπληρωτής Δ/ντής της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, έχει εκτεταμένη συμμετοχή σε συνέδρια, σεμινάρια και ενημερωτικές επισκέψεις για θέματα που σχετίζονται, κυρίως, με την αυτοματοποιημένη διαχείριση βιβλιογραφικών δεδομένων. Υπήρξε μέλος συμβουλίων, τεχνικών επιτροπών, ομάδων εργασίας και άλλων συλλογικών οργάνων για θέματα βιβλιοθηκών, όπως και Εθνικός εκπρόσωπος της χώρας στην Ε.Ε. για θέματα βιβλιοθηκών. Έχει συντάξει σημαντικό αριθμό επαγγελματικών μελετών και έχει συνεργασθεί ως σύμβουλος με βιβλιοθήκες και άλλα ιδρύματα για θέματα που αφορούν την αυτοματοποίηση βιβλιοθηκών. Έχει πολλά δημοσιεύματα, αυτόνομα και σε ελληνικά και ξένα περιοδικά, καθώς και ανακοινώσεις σε επιστημονικά συνέδρια για θέματα του βιβλίου, της Βιβλιοθηκονομίας και, ειδικότερα, της αυτοματοποίησης βιβλιοθηκών.

Η συζήτηση για τη μορφή, τη δομή και τα λειτουργικά χαρακτηριστικά ενός κοινωνικού θεσμού, οργανισμού και συστήματος, όπως είναι η βιβλιοθήκη, επιβάλλεται όχι μόνο σε έκτακτες ή ειδικές καταστάσεις, αλλά και ως τυπικό συστατικό στοιχείο μιας διαδικασίας διαρκούς αυτοελέγχου και προσαρμογής στις απαιτήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος, στο οποίο ο συζητούμενος θεσμός οφείλει την ύπαρξη και τη λειτουργία του. Σε σχετικά κανονικές καταστάσεις, πάντως, μια τέτοια συζήτηση αποτελεί ένα μάλλον εσωτερικό θέμα και γίνεται σε γενικά χαμηλούς τόνους. Τα πράγματα αλλάζουν όμως όταν η συζήτηση δεν εντάσσεται στις τυπικές διαδικασίες προσαρμογής, αλλά προκαλείται από έκτακτες και έντονες αλλαγές του περιβάλλοντος λειτουργίας του θεσμού. Κάτι τέτοιο συμβαίνει χαρακτηριστικά σήμερα με τις βιβλιοθήκες. Για την ακρίβεια κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει σήμερα μόνο με τις βιβλιοθήκες, αλλά με σωρεία άλλων κοινωνικών δραστηριοτήτων, θεσμών και μηχανισμών.

Η βιβλιοθήκη, ως θεσμός και ως συγκεκριμένη λειτουργική μορφή κοινωνικού ιδρύματος, έχει σήμερα, σε γενικές γραμμές, συγκεκριμένη μορφή και λειτουργικά χαρακτηριστικά, τα οποία συγκροτούν αυτό που θα ονομάζαμε, για τις ανάγκες αυτής της εισήγησης, «συμβατική» ή «παραδοσιακή» βι-

βλιοθήκη. Η μορφή, πάντως, αυτή, όπως είναι γνωστό, δεν είναι κάτι a priori δεδομένο και στατικό, αλλά είναι απλά το σημερινό στάδιο εξέλιξης του θεσμού, μιας εξέλιξης που καθορίστηκε από το είδος και τη διαφοροποίηση στο χρόνο των κοινωνικών αναγκών που προκάλεσαν τη δημιουργία και υποστήριξαν τη λειτουργία και εξέλιξη του. Στο πλαίσιο αυτό θα ήταν, θεωρητικά, ενδεχόμενο ο θεσμός της βιβλιοθήκης ακόμη και να σταματήσει κάποτε να υπάρχει, αν έπαυαν πλέον να υπάρχουν κοινωνικές ανάγκες που να απαιτούν την ύπαρξή του. Στην πράξη, βέβαια, κάτι τέτοιο είναι σπάνιο και, πάντως, συμβαίνει σε ένα εξαιρετικά μεγάλο διάστημα χρόνου. Είναι σπάνιο γιατί σπάνια οι κοινωνικές ανάγκες εξαφανίζονται εντελώς. Το σύνηθες είναι ότι οι ανάγκες αυτές διαφοροποιούνται βαθμιαία και, κατά συνέπεια, οι θεσμοί που τις εξυπηρετούν είτε πετυχαίνουν να διαφοροποιηθούν και να εξελιχθούν αντίστοιχα, οπότε επιβιώνουν, είτε αδυνατούν να παρακολουθήσουν την εξέλιξη, οπότε και εξαφανίζονται.

Ο κοινωνικός θεσμός που ονομάζεται σήμερα «βιβλιοθήκη», δημιούργημα, ουσιαστικά και σε ό,τι αφορά τις λειτουργίες και την αποστολή του, του 19ου αιώνα, δεν συζητήθηκε ούτε αμφισβητήθηκε μέχρι σήμερα σε σχέση με τη δομή, τις λειτουργίες και την αποστολή του και, πολύ περισσότερο, σε ό,τι

αφορά την ίδια την υπόστασή του. Η πρώτη, ουσιαστικά, φορά που τα θέματα λειτουργίας της βιβλιοθήκης αποτελούν αντικείμενο ευρείας και έντονης συζήτησης είναι στα μέσα της δεκαετίας του '70, όταν τις βιβλιοθήκες απασχολεί έντονα το πρόβλημα της εισαγωγής και χρήσης της αυτοματοποίησης. Ήταν η πρώτη «εισβολή» της νέας τεχνολογίας των πληροφοριών στις βιβλιοθήκες και το κύριο ερώτημα των συζητήσεων της εποχής εκείνης : «ναί ή όχι στην αυτοματοποίηση;» δείχνει το πόσο δύσκολο είναι συχνά να διακρίνει κανείς, να αποδεχθεί και να προετοιμαστεί κατάλληλα για το αναπόφευκτο.

Σήμερα ο μελλοντικός ρόλος, η θέση και η μορφή της βιβλιοθήκης είναι αντικείμενο ευρείας συζήτησης και αυτό επιβάλλεται, πρέπει δηλαδή έτσι να γίνει, αλλά και έχει επιβληθεί, γίνεται δηλαδή είτε το θέλουμε είτε όχι, ένεκα μιας σειράς λόγων, που μόνο συνοπτικά μπορούν να αναφερθούν εδώ. Ο κύριος υποκείμενος λόγος αυτών των εξελίξεων είναι το ραγδαία μετεξελισσόμενο, από την ευρεία εισαγωγή και χρήση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας, κοινωνικό περιβάλλον λειτουργίας των βιβλιοθηκών. Η με ταχύτατους ρυθμούς διευρυνόμενη χρήση της τηλεματικής, καθώς και η σημαντικότερη συνέπειά της, η δημιουργία της πραγματικότητας του Διαδικτύου, διαφοροποιούν ριζικά ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών δραστηριοτήτων, δημιουργώντας με πρωτοφανή ταχύτητα ένα παράλληλο, ψηφιακό περιβάλλον άσκησης των δραστηριοτήτων αυτών. Αν και οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται στο σύνολο των κοινωνικών δραστηριοτήτων έχουν την ίδια σημασία ως παράγοντες καθορισμού του τρόπου μετεξέλιξης της βιβλιοθήκης, αξίζει να επισημανθούν ειδικά εδώ οι ριζικές αλλαγές στη δομή και τη λειτουργία των μηχανισμών παραγωγής, διακίνησης και διάθεσης της πληροφορίας (ψηφιακή δημοσίευση, ηλεκτρονικό βιβλίο (ebook) κλπ.). Στο πλαίσιο αυτό οι βιβλιοθήκες είναι ένας μόνο από τους χώρους που επηρεάζονται άμεσα και διαφοροποιούνται και το γεγονός αυτό αποτελεί, ίσως, τον κυριότερο λόγο για την αναθεώρηση της μορφής, της δομής, της συγκρότησης και του

ρόλου της. Με δεδομένο ότι:

1. Κανένας θεσμός και φυσικά ούτε η βιβλιοθήκη είναι a priori απαραίτητος, αλλά υπάρχει και θα υπάρχει μόνον όταν εξυπηρετεί πραγματικές ανάγκες
2. Η αλλαγή του περιβάλλοντος λειτουργίας (εργαλείων, τεχνολογίας, τρόπων άσκησης δραστηριοτήτων, μορφών υπηρεσιών κλπ.) απαιτεί αντίστοιχη και άμεση προσαρμογή των οργανισμών που δραστηριοποιούνται στο εσωτερικό του [1, σ. 489],

η τρέχουσα συζήτηση για το ρόλο και τη μορφή των βιβλιοθηκών στο άμεσο μέλλον φαίνεται απολύτως απαραίτητη, υπό την προϋπόθεση ότι εστιάζεται, κυρίως, στον έγκαιρο εντοπισμό των απαιτήσεων (νέων λειτουργιών, μορφών οργάνωσης και παροχής υπηρεσιών, δεξιοτήτων, γνώσεων και ειδικοτήτων προσωπικού κλπ.) μιας γρήγορης και επιτυχημένης μετεξέλιξης και προσαρμογής.

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα τον τρόπο που η βιβλιοθήκη αντιλαμβάνεται και συνειδητοποιεί τις διαφοροποιήσεις που συντελούνται στο λειτουργικό της περιβάλλον, η αντίληψη αυτή και, κατά συνέπεια, τα κίνητρα αντίδρασης και προσπάθειας για προσαρμογή, διαμορφώνεται από τις ακόλουθες, κυρίως, εκτιμήσεις και διαπιστώσεις της βιβλιοθήκης σχετικά με αυτό το περιβάλλον:

1. Η διαθεσιμότητα των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και, κυρίως, οι τάσεις ανάπτυξης και εξέλιξης που διαφαίνονται στο χώρο αυτών των τεχνολογιών υποδεικνύουν μια συνεχώς διευρυνόμενη δυναμική της βιβλιοθήκης για ανάπτυξη των δυνατοτήτων της και επίλυση παγίων και σημαντικών προβλημάτων του παρελθόντος.
2. Οι νέες αυτές τεχνολογίες υιοθετούνται από τον ευρύτερο χώρο των κοινωνικών δραστηριοτήτων με ρυθμούς, ενδεχομένως, ταχύτερους από ό,τι η βιβλιοθήκη φαίνεται να επιθυμεί ή να μπορεί.
3. Αρχίζουν να διακινούνται πληροφορίες και να παρέχεται πληροφόρηση από

- φορείς και διαύλους άσχετους προς την παραδοσιακή βιβλιοθήκη. Κάτι τέτοιο συνέβαινε και παλαιότερα, από εξειδικευμένες όμως υπηρεσίες, ενταγμένες, γενικά, στον ευρύτερο χώρο της πληροφόρησης και, πάντως, όχι σε αυτή την έκταση και με αυτό τον τρόπο [2, § 81].
4. Αρχίζουν να αναπτύσσονται «βιβλιοθήκες», οι ψηφιακές βιβλιοθήκες, με περιορισμένη, αν όχι μηδενική συμμετοχή των παραδοσιακών βιβλιοθηκών και βιβλιοθηκονόμων, σε ό,τι αφορά, κυρίως, την ανάπτυξη της λειτουργικής δομής και λογικής.
  5. Το υλικό που συνήθως διαχειρίζεται η βιβλιοθήκη αλλάζει και αυτό ριζικά με το αυξανόμενο ποσοστό των ψηφιακών εκδόσεων και της ψηφιακής εκδοτικής. Η αλλαγή αυτή δεν αφορά τόσο ή δεν αφορά μόνο το υλικό, τη διαδικασία και τις πρακτικές παραγωγής του δημοσιεύματος, αλλά, πολύ περισσότερο, την ίδια τη λογική της παραγωγής και δημοσίευσης του πρωτογενούς έργου. Μαζί αλλάζουν, βέβαια, πρακτικές, κανόνες διαχείρισης κλπ., που, επί του παρόντος είναι ακόμη στο στάδιο της εξέλιξης και δεν έχουν επαρκώς σταθεροποιηθεί.
  6. Παράλληλα προς τους βιβλιοθηκονόμους αναπτύσσεται ένας νέος κόσμος ειδικών της πληροφορικής, οι οποίοι φαίνεται να επιδιώκουν την αντιμετώπιση των κλασικών προβλημάτων διαχείρισης του νέου υλικού (συλλογή, περιγραφή, αξιοποίηση) με τους τρόπους και τα μέσα που το υλικό αυτό επιτρέπει και απαιτεί. Η συνεργασία των βιβλιοθηκονόμων, αλλά και, κυρίως, η εκτεταμένη τεχνογνωσία στη διαχείριση παρόμοιων προβλημάτων θα ήταν πολύτιμη εδώ, αλλά δεν φαίνεται να έχει, τουλάχιστον επί του παρόντος, ουσιαστική έκταση.

Οι τρέχουσες στο περιβάλλον εξελίξεις και, κυρίως, ο γρήγορος ρυθμός αυτών των εξελίξεων δεν επιτρέπουν τόσο στην κοινωνία, όσο και στο χώρο των βιβλιοθηκών να α-

ντιληφθούν και να εκτιμήσουν σωστά τη μορφή, την έκταση και τις τάσεις των σχετικών αλλαγών. Παράλληλα έχουν προκαλέσει σε σημαντικό βαθμό μια χαλάρωση και μια άμβλυση των διακριτικών ορίων, σε ό,τι αφορά το ρόλο, το έργο και τις ευθύνες μεταξύ των βασικών παραδοσιακών εταίρων στο έργο παραγωγής, διακίνησης και αξιοποίησης των πληροφοριών και της γνώσης. Η κατάσταση αυτή εκδηλώνεται στις μέρες μας ως μια χαρακτηριστική ασάφεια και αβεβαιότητα τόσο της κοινωνίας, όσο και των ενδιαφερομένων για το μέλλον, τη μορφή, τους ρόλους, το έργο και τις σχέσεις των εταίρων αυτών (δημιουργών, εκδοτών, βιβλιοθηκών, χρηστών κλπ.) στο πλαίσιο του νέου υπό εξέλιξη και ανάπτυξη περιβάλλοντος πληροφόρησης. Η ασάφεια αυτή ή, μάλλον, η συνειδητοποίηση της ασάφειας αυτής οδηγεί, όπως είναι φυσικό και αναμενόμενο, και γενικά, αλλά και στο χώρο των βιβλιοθηκών, σε αναζήτηση των δεδομένων εκείνων που θα μπορούσαν να προσδιορίσουν με σχετική ασφάλεια τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της μελλοντικής βιβλιοθήκης αλλά και, κυρίως, τον τρόπο και τη διαδικασία της μετεξέλιξης. Προς την κατεύθυνση αυτή έχουν γίνει και συνεχίζουν να γίνονται αρκετές προσπάθειες, μερικές από τις οποίες εξαιρετικά αξιόπιστες και ρεαλιστικές. Σε ό,τι αφορά, πάντως, ειδικά τις βιβλιοθήκες πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η αρχική αφελής άποψη περί κατάρτησης βιβλιοθηκών και βιβλιοθηκονόμων αντικαταστάθηκε γρήγορα από την παραδοχή ότι στο μέλλον η βιβλιοθήκη, με τη μορφή του μηχανισμού διαχείρισης που έχουμε προσδιορίσει παραπάνω, όχι μόνο δεν θα καταργηθεί, αλλά θα εξελιχθεί σε ένα περισσότερο αναγκαίο και αποτελεσματικό κοινωνικό θεσμό.

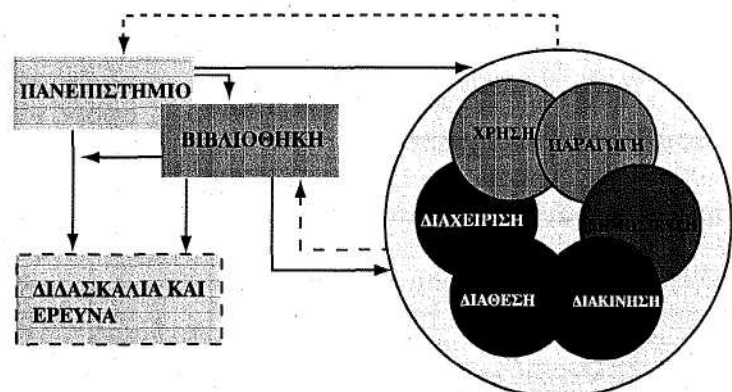
Σε μια περίοδο αλλαγών, πάντως, τα ερωτήματα αυτά απασχολούν και πρέπει να απασχολούν σοβαρά τόσο τους υπεύθυνους για την οργάνωση και λειτουργία των βιβλιοθηκών, όσο και εκείνους που έχουν την ευθύνη, από την εκπαιδευτική πλευρά, για τη διαμόρφωση επιστημόνων και επαγγελματιών που θα μπορούν να ανταποκριθούν, αλλά και να υποστηρίξουν τις εξελίξεις που

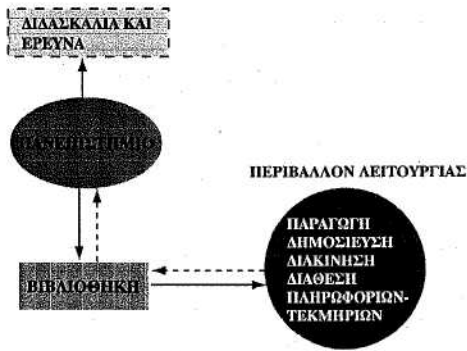
διαγράφει η σημερινή πραγματικότητα. Η εισήγηση αυτή επιδιώκει να επισημάνει μια βασική διαφοροποιητική κατεύθυνση σε ό,τι αφορά τη μελλοντική μορφή και το ρόλο των βιβλιοθηκών με σημείο αναφοράς τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Η χρησιμοποίηση ως πεδίου μελέτης του χώρου των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών δεν είναι αποτέλεσμα απλής ή τυχαίας επιλογής. Σε ό,τι αφορά το συγκεκριμένο θέμα που μας απασχολεί εδώ οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες παρουσιάζουν ένα είδος ιδιομορφίας που τις κάνει εξαιρετικά πρόσφορες για τη συζήτηση ενός τέτοιου θέματος. Η ιδιομορφία αυτή έγκειται σε δύο, κυρίως, σημεία:

1. Στο γεγονός ότι η "Βιβλιοθήκη", ως μηχανισμός διαχείρισης και υποστήριξης της πρόσβασης στα τεκμήρια, τις πληροφορίες και τη γνώση, είναι αναπόσπαστο λειτουργικά τμήμα του πανεπιστημίου σε βαθμό που να μην νοείται πανεπιστήμιο χωρίς ένα τέτοιο μηχανισμό, χωρίς δηλαδή βιβλιοθήκη. Από αυτή την άποψη η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη θα ήταν η τελευταία που θα έπαυε να υπάρχει, αν επρόκειτο να καταργηθεί ο θεσμός των βιβλιοθηκών και, οπωσδήποτε, θα είναι η πρώτη που θα μετεξελιχθεί, προκειμένου να ανταποκριθεί στις νέες πραγματικότητες.
2. Στο γεγονός ότι ο ακαδημαϊκός χώρος έχει ως κατεξοχήν αντικείμενο την παραγωγή και αξιοποίηση της γνώσης, υφίσταται δηλαδή, προσδιορίζει και συμμετέχει άμεσα και ενεργά στις εξελίξεις που διαφοροποιούν σήμερα το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Σημειώνεται χαρακτηριστικά ότι ο χώρος του επιστημονικού περιοδικού, βασικός τομέας ενδιαφέροντος των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, υπήρξε από τους πρώτους που υιοθέτησε και εκμεταλλεύθηκε, σε μεγάλο βαθμό, τις δυνατότητες της ψηφιακής δημοσίευσης [3]. Από την άλλη πλευρά η

ίδια η αλλαγή του περιβάλλοντος προωθείται ερευνητικά και υλοποιείται στο πλαίσιο, κυρίως, του ακαδημαϊκού χώρου.

Ένα βασικό χαρακτηριστικό, από λειτουργική άποψη και όπως αυτό διαφαίνεται από τα σημερινά δεδομένα, του τρόπου μετεξέλιξης της βιβλιοθήκης, ως εργαλείου παρέμβασης και υποστήριξης του έργου διαχείρισης και εκμετάλλευσης των πληροφοριών και της γνώσης, αποτελεί η βαθμιαία «διάχυση» των λειτουργιών της στο περιβάλλον της. Η «διάχυση» αυτή συνδυάζεται με μια παράλληλη «ανασύνθεση» ή εμπλουτισμό του ρόλου της προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης περισσότερων και πιο σημαντικών λειτουργιών, όπως και η ουσιαστική ενσωμάτωσή της στο όλο εκπαιδευτικό και ερευνητικό έργο. Η λειτουργική μετεξέλιξη της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης, ως συστατικού στοιχείου της εκπαιδευτικής και ερευνητικής διαδικασίας μπορεί να θεωρηθεί, γενικά, ως η μετάβαση από το απλό και ισχύον σήμερα μοντέλο του απλού ενδιαμέσου μεταξύ πανεπιστημίου και περιβάλλοντος πληροφόρησης, όπως αυτό αποτυπώνεται στην εικόνα 1 και στο μοντέλο της εικόνας 2, στο οποίο η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη αποτελεί συστατικό στοιχείο του εκπαιδευτικού και ερευνητικού μηχανισμού που ονομάζεται πανεπιστήμιο.

Η «Διάχυση» των λειτουργιών

Η έννοια της «διάχυσης» υποδηλώνει εδώ μια «κατανομή» λειτουργιών ή τμημάτων λειτουργιών της βιβλιοθήκης στο λειτουργικό της περιβάλλον (οργανισμούς και άτομα), η οποία πραγματοποιείται υπό την επίδραση των νέων συνθηκών που διαμορφώνει η τεχνολογία στο περιβάλλον και η οποία, βέβαια, δεν γίνεται από πρόθεση ή με πρωτοβουλία της βιβλιοθήκης. Η χαρακτηριστική αυτή πορεία προς τη «διάχυση» των λειτουργιών εντοπίζεται αρκετά εύκολα, μια και παραδοσιακές λειτουργίες ή τμήματα λειτουργιών της συμβατικής βιβλιοθήκης φαίνεται να διαχέονται στο ευρύτερο λειτουργικό περιβάλλον και να αναλαμβάνονται, τυπικά ή άτυπα, λιγότερο ή περισσότερο, από άλλους οργανισμούς ή και άτομα.

Τη μορφή, την έκταση και το ρόλο αυτής της «διάχυσης» μπορούμε, σε πολύ γενικές γραμμές, να συζητήσουμε στη βάση των τριών τομέων, στους οποίους συνοψίζεται, εξαιρετικά αδρά, το έργο της παραδοσιακής βιβλιοθήκης:

Η «ανασύνθεση» του ρόλου

1. **Διαμόρφωση Συλλογής** (Επιλογή, προμήθεια, συγκέντρωση υλικού)
2. **Επεξεργασία Υλικού** (Διαμόρφωση εργαλείων πρόσβασης στα τεκμήρια και τις πληροφορίες)
3. **Αξιοποίηση Υλικού** (Ποικίλες μορφές και τρόποι χρήσης τεκμηρίων και πληροφοριών)

Διαμόρφωση Συλλογής

Με την ενσωμάτωση του τυπικού χρήστη όλων των κατηγοριών στο κύκλωμα παραγωγής και διακίνησης της πληροφορίας, το έργο της επιλογής και υπόδειξης απόκτησης ή εξασφάλισης πρόσβασης σε τεκμήρια κατανέμεται ευρύτατα στο σύνολο των χρηστών, αφήνοντας στη βιβλιοθήκη ένα συντονιστικό, κυρίως, των σχετικών διαδικασιών, ρόλο. Πιο συγκεκριμένα, το κατανεμόμενο ή διαχεόμενο έργο περιλαμβάνει:

- Αναζήτηση και εντοπισμό τεκμηρίων
- Μεγάλο μέρος των διαδικασιών προμήθειας
- Μεγάλο μέρος της ανάπτυξης της φυσικής συλλογής (σε συμβατικά ή και ψηφιακά δημοσιεύματα)

Πέρα από τον ευρύτερο συντονιστικό ρόλο που εκ των πραγμάτων διατηρεί, η βιβλιοθήκη θα μπορούσε επιπλέον:

- Να υποδεικνύει ή να οργανώνει την πρόσβαση σε χώρους του ευρύτερου πληροφοριακού φάσματος, όπου οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούσαν να αναζητήσουν πηγές ή τεκμήρια στο χώρο των γνωστικών τους ενδιαφερόντων
- Να διαχειρίζεται τις διαδικασίες εξασφάλισης της πρόσβασης σε τέτοιες πηγές ή τεκμήρια
- Να εφαρμόζει περισσότερο εκλεπτυσμένες και με πολλαπλά κριτήρια επιλογές υλικού, που είναι αναγκαίες στο ψηφιακό περιβάλλον και που επιβάλλονται από τις ιδιοτυπίες του ψηφιακού υλικού σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο, τις μεθόδους πρόσβασης, τη χρήση και τις δυνατότητες αρχειοθέτησής του [4].

Επεξεργασία Υλικού

Στο πλαίσιο ήδη της παραδοσιακής βιβλιοθήκης εκτεταμένα σχήματα και πρακτικές κεντρικής επεξεργασίας του υλικού έχουν μειώσει αρκετά το χρονοβόρο έργο της ε-

πεξεργασίας του υλικού και της δημιουργίας εργαλείων πρόσβασης για τις επιμέρους βιβλιοθήκες. Το έργο αυτό, με τη μορφή που το αντιλαμβάνεται σήμερα η παραδοσιακή βιβλιοθήκη, θα μειωθεί ακόμη περισσότερο και, το σημαντικότερο, θα διαφοροποιηθεί για τους ακόλουθους δύο, κυρίως, λόγους:

1. Ένεκα της διάχυσης ή κατανομής του και σε άλλους εταίρους της διαδικασίας παραγωγής και δημοσίευσης τεκμηρίων. Η προσθήκη στοιχείων περιγραφής, ή «μεταδεδομένων» από το συγγραφέα, τον εκδότη, καθώς και από αυτοματοποιημένους σχετικούς μηχανισμούς [10], μειώνει εξαιρετικά τις συμβατικές ανάγκες επεξεργασίας των επιμέρους τεκμηρίων από τις βιβλιοθήκες [5, 9].
2. Ένεκα της διαρκούς μείωσης του υλικού για το οποίο θα απαιτείται τοπική διαθεσιμότητα και, ενδεχομένως, εισαγωγή – προσθήκη επιπλέον περιγραφικών στοιχείων (μεταδεδομένων).

Το μεγαλύτερο μέρος της πρωτογενούς επεξεργασίας του υλικού, σε επίπεδο περιγραφής και δημιουργίας εργαλείων πρόσβασης διαχέεται, έτσι, στους λοιπούς εταίρους της διαδικασίας, αλλά και αναλαμβάνεται εν πολλοίς από αυτοματοποιημένους μηχανισμούς [6]. Όπως θα δούμε αργότερα, οι νέες τεχνολογίες διαχείρισης της πληροφορίας, ενώ απαλλάσσουν τη βιβλιοθήκη από την επεξεργασία – περιγραφή, την επιφορτίζουν με ένα πολύ πιο δύσκολο και σημαντικό ρόλο επεξεργασίας των τεκμηρίων, διαφοροποιώντας σημαντικά την έννοια της «επεξεργασίας του υλικού», όπως αυτή ισχύει σήμερα στο πλαίσιο της παραδοσιακής βιβλιοθήκης.

Αξιοποίηση του Υλικού

Το σύστημα τοπικής εξυπηρέτησης του χρήστη διαχέεται στην πλειονότητα των χρηστών που έχουν τη δυνατότητα πρόσβασης στη βιβλιοθήκη από ποικίλους χώρους κατοικίας, εργασίας κλπ. Η ευρεία υιοθέτηση

της τεχνολογίας σε κοινωνικό επίπεδο και η δημιουργία υποδομής πρόσβασης και χρήσης της πληροφορίας στο επίπεδο του ατομικού χρήστη τόσο στο χώρο εργασίας, όσο και στο χώρο κατοικίας, ψυχαγωγίας κλπ., περιορίζει σημαντικά την υποχρέωση της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης για την οργάνωση και συντήρηση υποδομής εξυπηρέτησης σε τοπικό επίπεδο και διαφοροποιεί τον ρόλο της στην αξιοποίηση του υλικού από στοιχειωδώς υποστηρικτικό (παροχή τεκμηρίων, αναπαραγωγή, υποβολή αναζητήσεων κλπ.) σε ρόλο ουσιαστικής παρέμβασης προς αυτή την κατεύθυνση, η οποία, όπως θα δούμε, προετοιμάζει και επεξεργάζεται με τέτοιο τρόπο το «υλικό», ώστε να παρέχονται εκτεταμένες δυνατότητες χρησιμοποίησής του στις ποικίλες εκπαιδευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων (ανάλυση, ανασύνθεση και αναδιάταξη τεκμηρίων, εξασφάλιση δυναμικών μορφών διασύνδεσης τεκμηρίων κλπ.).

Η εικόνα της «διάχυσης» σημαντικού μέρους των συμβατικών λειτουργιών της παραδοσιακής βιβλιοθήκης στους λοιπούς εταίρους του κυκλώματος της πληροφορίας και της γνώσης οφείλεται, γίνεται δυνατή και επιβάλλεται φυσιολογικά από τους όρους λειτουργίας, τις προδιαγραφές και τις δυνατότητες του ψηφιακού περιβάλλοντος άσκησης αυτών των δραστηριοτήτων. Η «διάχυση» αυτή, όπως και οι υποκείμενοι λόγοι που την προκαλούν, έχουν ήδη αρχίσει να γίνονται εμφανείς, όχι μόνον στον τρόπο χρήσης των βιβλιοθηκών, αλλά και στην «ασάφεια» και την έλλειψη αυστηρών διαχωριστικών γραμμών, που έχει αρχίσει να χαρακτηρίζει όχι μόνο τις υπηρεσίες του χώρου της πληροφόρησης (π.χ. βιβλιοθήκες και κέντρα τεκμηρίωσης) [7] αλλά και τους λοιπούς εταίρους του κυκλώματος: συγγραφείς, εκδότες κλπ. Οι συγγραφείς γίνονται «εκδότες», δημοσιεύοντας αυτόνομα τα έργα τους, αλλά και «βιβλιοθηκονόμοι», φροντίζοντας να τα συνοδεύουν με τα αναγκαία στοιχεία περιγραφής (μεταδεδομένα). Οι εκδότες γίνονται και βιβλιοθήκες, οργανώνοντας και διαχειριζόμενοι συλλογές ψηφιακού υλικού, ενώ το αντίστροφο ισχύει

ήδη, σαφώς, και για τις βιβλιοθήκες. Η «ασάφεια» αυτή και η συνεπαγόμενη σύγχυση ρόλων μπορεί να οδηγεί και σε αμφιβολίες για την ίδια τη μελλοντική θεσμική υπόσταση των ποικίλων εταίρων. Σε ό,τι αφορά, πάντως, τη βιβλιοθήκη, τέτοιος κίνδυνος δεν είναι ορατός, μια και, όπως έχει σωστά παρατηρηθεί, μπορεί να πάψουν να υπάρχουν «εκδότες», δεν θα πάψουν όμως να υπάρχουν βιβλιοθήκες.

Η αναφορά εδώ σε «βιβλιοθήκες» δεν αφορά και δε σημαίνει τόσο την υλική μορφή και παρουσία ή τον ιδρυματικό χαρακτήρα και τη δομή του κοινωνικού οργανισμού που γνωρίζουμε σήμερα ως «παραδοσιακή» βιβλιοθήκη. Όπως έχει ήδη σημειωθεί άλλωστε, και αυτή η μορφή είναι δημιούργημα των τελευταίων 150 χρόνων. Η αναφορά σε «βιβλιοθήκες» σημαίνει εδώ το μηχανισμό υποστήριξης και εξασφάλισης αποτελεσματικής πρόσβασης και αξιοποίησης των πληροφοριών και της γνώσης.

Από αυτή την άποψη η «διάχυση» των λειτουργιών της, αλλά και η «ασάφεια» διακριτών ρόλων που χαρακτηρίζει το πέρασμά μας στο ψηφιακό περιβάλλον δεν σημαίνει κατάργηση του θεσμού της βιβλιοθήκης, ως λειτουργικής κοινωνικής οντότητας με συγκεκριμένη θέση και αποστολή στο πλαίσιο των κοινωνικών δραστηριοτήτων. Σημαίνει αντίθετα ένα εξαιρετικά πιο σύνθετο, απαιτητικό, αλλά και απαραίτητο ρόλο, ο οποίος προκύπτει ακριβώς από τους ίδιους λόγους

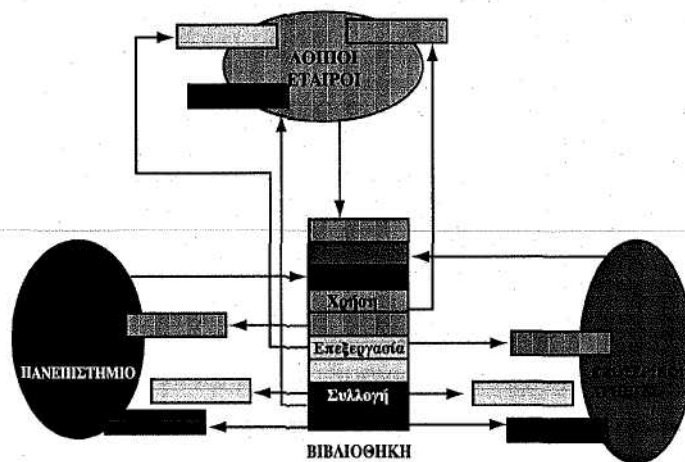
που προκάλεσαν την έναρξη της βαθμιαίας κατανομής παραδοσιακών λειτουργιών της βιβλιοθήκης στο περιβάλλον της. Η διαδικασία διάχυσης – κατανομής λειτουργιών στο περιβάλλον, όπως και η υιοθέτηση άλλων για τη σύνθεση ενός νέου διαφοροποιημένου ρόλου φαίνεται συνοψισμένη διαγραμματικά στην εικόνα 3.

Τα συστατικά του νέου ρόλου προς την υιοθέτηση του οποίου κινείται σταδιακά η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη οφείλονται και προκαλούνται από δύο, κυρίως, λόγους:

1. Την τεράστια και με ραγδαίους ρυθμούς επιταχυνόμενη, αλλά και, σε γενικές γραμμές, άναρχη αύξηση των δημοσιευμάτων, γεγονός που καθιστά τη ρυθμιστική παρέμβαση της βιβλιοθήκης απολύτως απαραίτητη
2. Τις ποικίλες νέες δυνατότητες διαχείρισης και αξιοποίησης του πληροφοριακού υλικού που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες πληροφόρησης και οι οποίες δίνουν για πρώτη φορά στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες τη δυνατότητα να αποτελέσουν ένα πλήρως ισότιμο και λειτουργικά ενσωματωμένο στην υπόλοιπη εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία τμήμα της ακαδημαϊκής κοινότητας.

Τα βασικά στοιχεία αυτού του νέου προσδοκώμενου ρόλου, ο οποίος δεν αφορά την ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη που γνωρίζουμε σήμερα, αλλά τον ακαδημαϊκό τομέα διαχείρισης και υποστήριξης της αποτελεσματικής πρόσβασης στις πληροφορίες και τη γνώση, μπορούν να συνοψισθούν στα ακόλουθα:

1. Εκπαίδευση των φοιτητών και της ακαδημαϊκής κοινότητας γενικότερα σε θέματα παραγωγής, δημοσίευσης, διακίνησης και αξιοποίησης πληροφοριών
2. Υποστήριξη της πρόσβασης της ακαδημαϊκής κοινότητας στις αναγκαίες πληροφορίες με τον πιο αποτελεσματικό και οικονομι-

κό τρόπο. Η υποστήριξη της πρόσβασης στις πληροφορίες υπήρξε, βέβαια, πάντοτε το κύριο έργο της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης. Στο νέο περιβάλλον όμως ο ρόλος αυτός δεν περιορίζεται στη δημιουργία εργαλείων ή στην καθοδήγηση των αναζητήσεων του χρήστη. Σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από εξαιρετική πληθώρα τεκμηρίων, από ασαφή και, πάντως, όχι συστηματοποιημένη προέλευση των τεκμηρίων, καθώς και από την απουσία σειράς όλης χαρακτηριστικών ιδιοτήτων του συμβατικού δημοσιεύματος (τυπικός εκδότης, σειρά, εμφάνιση κλπ.) που επιτρέπουν στο χρήστη μια γρήγορη εκτίμηση της καταλληλότητάς του, ο ρόλος αυτός αναλύεται σε:

- i. Εντοπισμό τεκμηρίων
- ii. Εντοπισμό πηγών τεκμηρίων
- iii. Αξιολόγηση σχετικότητας και καταλληλότητας τεκμηρίων
- iv. Δημιουργία διασυνδεδεμένων ομάδων τεκμηρίων, πέρα από τις συνδέσεις που παρέχουν τα ίδια τα τεκμήρια
- v. Διαρκής προσπάθεια για τη διατήρηση της αξιοπιστίας των δημιουργούμενων συνθέτων τεκμηρίων (ανίχνευση URL, ενημέρωση κλπ.)

3. Συμμετοχή στη διαμόρφωση, διαρκή προσαρμογή και υλοποίηση των εκπαιδευτικών και ερευνητικών προγραμμάτων στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής κοινότητας [2, § 145]

4. Διαμόρφωση του απαραίτητου πλαισίου δεδομένων και δυνατοτήτων για την απρόσκοπτη άσκηση της έρευνας, του διδακτικού έργου, αλλά και την παραγωγή δημοσιευμάτων και εκπαιδευτικού υλικού από τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας. Στο πλαίσιο αυτό η βιβλιοθήκη δεν λειτουργεί μόνο ως χώρος διαμόρφωσης υποδομής, αλλά και ως δίαυλος επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των ποικίλων γνωστικών τομέων του ακαδημαϊκού ιδρύματος [8]

5. Διαρκής αναζήτηση τεκμηρίων και υλικού, που είναι απαραίτητο για τις ποικίλες εκπαιδευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες και ενσωμάτωσή του στα σχετικά ήδη διαμορφωμένα εργαλεία

6. Επεξεργασία και προετοιμασία τεκμηρίων και λοιπού υλικού για τη δυναμική ανασύνθεσή τους με στόχο να καλύπτουν, τροποποιούμενα δυναμικά, ποικίλες ανάγκες της ακαδημαϊκής κοινότητας. Η επεξεργασία αυτού του τύπου περιλαμβάνει τόσο την ανάλυση και κωδικοποίηση του περιεχομένου των επιμέρους τεκμηρίων, προκειμένου να είναι δυνατή μια αυτοματοποιημένη και με συγκεκριμένα κριτήρια δημιουργία «νέων τεκμηρίων» με τη δυναμική σύνθεση των υφισταμένων πρωτογενών δημοσιευμάτων, όσο και την «ανασυσκευασία», στη βάση διαφόρων πάλι κριτηρίων, επιμέρους τεκμηρίων ή τμημάτων τεκμηρίων, προκειμένου να ανταποκριθούν σε διαφορετικές εκπαιδευτικές και ερευνητικές ανάγκες [1, σ. 492]

7. Υποστήριξη των διαδικασιών δημοσίευσης του ιδρύματος για την ικανοποίηση των ποικίλων σχετικών αναγκών και στόχων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο υπό σύνθεση ή διαμόρφωση νέος ρόλος της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης πρέπει να θεωρηθεί αρχικά και για μεγάλο χρονικό διάστημα, ως μια σταδιακή επέκταση και διαφοροποίηση του ισχύοντος ρόλου. Το πέρασμα προς την ενσωμάτωση και καθιέρωση των νέων χαρακτηριστικών θα γίνει, ενδεχομένως, σχετικά αργά και το πέρασμα αυτό θα ωφεληθεί σημαντικά από τη μακροχρόνια εμπειρία της παραδοσιακής βιβλιοθήκης.

Η συνύπαρξη ή μάλλον η βραδεία επέκταση και διαφοροποίηση του ρόλου της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης, αλλά και των λοιπών, λιγότερο ή περισσότερο, βιβλιοθηκών, προσθέτει ένα ιδιαίτερα σημαντικό βάρος στις απαιτήσεις εκπαίδευσης των αυριανών βιβλιοθηκονόμων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Tona Henderson - Bonnie MacEwan. "Electronic collections and wired faculty". *Library Trends*, 45, no. 3 (winter 1997) 489
2. Joint Funding Council's Libraries Review Group: Report (The Follett Report) [Τεκμήριο [www. URL: http://www.ukoln.ac.uk/services/papers/follett/report/](http://www.ukoln.ac.uk/services/papers/follett/report/)]
3. Steve Hitchcock - Leslie Carr - Wendy Hall. "A survey of STM online journals 1990-1995: The calm before the storm". Στο *Directory of Electronic Journals, Newsletters and Academic Discussion Lists*, ed. by D. Mogge, 6th ed., Washington D.C. : ARL, σ. 7-32.
4. Trisha L. Davis. "The evolution of selection activities for electronic resources", *Library Trends*, 45, no. 3 (winter 1997) 391-403
5. Jennifer A. Younger. "Resources description in the digital age", *Library Trends*, 45, no. 3 (winter 1997) 462-487
6. Jostein Ryssevik - Simon Musgrave. *The Social Science Dream Machine: Resource discovery, analysis and delivery on the web* [Τεκμήριο [www. URL: http://www.nesstar.org/papers/iassist_0599.htm](http://www.nesstar.org/papers/iassist_0599.htm)]
7. Margarita Vazquez de Parga. *The challenge for European archives, libraries and documentation centers in the electronic information society*. [Τεκμήριο [www. URL: http://academia.darmstadt.gmd.de/sseheim/deParga.html](http://academia.darmstadt.gmd.de/sseheim/deParga.html)]
8. Geri Bunker - Greg Zick. "Collaboration as a Key to Digital Library Development: High Performance Image Management at the University of Washington". *D-Lib Magazine*, vol. 5, issue 3 (March 1999) [URL: <http://www.dlib.org/>]
9. David M. Levy. "Cataloging in the digital order". Στα Πρακτικά του: *Digital Libraries '95: The Second Annual Conference on the Theory and Practice of Digital Libraries* (Austin, Texas, USA, June 11-13, 1995)
10. David B. Aronow. "Ad-Hoc Classification of Electronic Clinical Documents", *D-Lib Magazine*, (January 1997) [URL: <http://www.dlib.org/>]